

De eeuw van de snuffelaar

Het achttiende-eeuwse filologische leven bij G.D.J. Schotel (1807-1892)

JAN ROCK

A century of rummaging antiquarians: G.D.J. Schotel's take on eighteenth-century philology

Gilles Dionysius Jacobus Schotel (1807-1892) was a pastor and an amateur philologist in a peripheral area of the Netherlands. Historians of later times placed his work in the periphery of philological knowledge production as well. This article places Schotel back in both the productive tradition of antiquarianism and in the nineteenth-century vogue of literary historicism and the dominant historicist culture. It focuses in particular on the connotation of his antiquarian work and practices with the eighteenth century. Such an image was created by Schotel himself: he identified with Walter Scott's eighteenth-century antiquarian and he commemorated two eighteenth-century scholars in particular, Cornelis van Alkemade and Pieter van der Schelling. Schotel even followed their example in his own practices of knowledge production: he collected books and historical documents and he made them accessible to others through an intensive correspondence network. His academic ambitions, however, remained unfulfilled and he failed in continuing Van der Aa's *Biografisch woordenboek van Nederland* as a project of scholarly collaboration. Schotel clearly missed ongoing processes of institutionalisation and specialisation that turned Dutch linguistics, literature and history into modern academic disciplines. Thus, Schotel's life and work are an excellent case to reveal how antiquarianism was appreciated as an eighteenth-century tradition but paled beside the nineteenth-century triumph of modern humanities.

In 1847 verscheen een openbare brief van predikant Gilles Dionysius Jacobus Schotel, toen veertig jaar oud en pas benoemd in Tilburg.¹ Hij richtte het woord tot George Willem Vreede, hoogleraar in Utrecht en historicus van het staatsrecht en de diplomatie. In zijn brief vroeg Schotel aandacht voor een verzameling oude boeken, manuscripten en artefacten die in de voorgaande eeuw het bezit waren geweest van Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling en die binnenkort geveild zouden worden. Hij beschrijft daarbij hoe overladen zijn studeerkamer is:

¹ Met dank aan Wessel Krul, voor zijn precieze opmerkzaamheid bij de lezing die ik hield op basis van het hier gepresenteerde onderzoek.

zij is geheel bezet met boekenkasten, veel te klein voor het aantal der daaringeplaatste boeken, die daarom in twee reijen achter elkander gedrongen staan, terwijl tallooze anderen over den vloer en op de tafels, tusschen een mengelmoe van landkaarten, teekeningen, parkementen, bundels papieren, zegels en munten verstrooid liggen. De grond is, zoowel als de tafel, waarvoor ik dezen schrijf, door een zee van oudheden overstroombd, en waarlijk het valt niet gemakkelijk, dwars door den verwarden boel naar een stoel te gaan, zonder over eenige folianten te struikelen of nog veel meer gevaar te loopen, om het een of ander Romeinsch of oud-Hollandsch vaatwerk omver te loopen.²

Schotel bevond zich in een hem vertrouwde en ook door hem gewenste omgeving: een persoonlijke oudheidkundige verzameling uit de achttiende eeuw.

Die omgeving was echter bedreigd: niet alleen door de aanstaande verkoop, ook door een groeiende institutionalisering in de Nederlandse geschiedenis en letterkunde en door een filologische kennisproductie die in toenemende mate academisch werd. Schotel was daar bij betrokken: hij werd lid van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, het Utrechts en het Zeeuws genootschap, zelfs van het Koninklijk Instituut. In Leiden maakte hij gebruik van de academische boekencollecties, hij droeg er bij aan de geschiedschrijving over de hogeschool en hij werd er redacteur van het als collectieve arbeid opgezette *Biografisch woordenboek van Nederland*. De bedreiging voor de beschreven studeerkamer bestond dus uit projecten en producten van het soort dat als het succes van de negentiende-eeuwse nationale filologie zou gaan gelden.

Niettemin leidde Schotel een achttiende-eeuws verzamelaarsleven. Buiten de genootschappen en de universiteit wisselde hij immers kennis uit via persoonlijke briefwisseling en op basis van een eigen geleerde collectie. Geleerden verzamelden natuurlijk al langer boeken en voorwerpen: de rariteitenkabinetten van de humanisten zijn bekend, in moderne ogen zelfs berucht om hun onsaamenhangendheid.³ In de achttiende eeuw vertoonden verzamelaars echter nieuw gedrag, dat ook in het geval-Schotel te herkennen valt. Rond 1700 beleefde het pyrronisme zijn hoogtepunt, een hyperkritische houding tegenover de betrouwbaarheid van bronnen uit het verleden en dus tegenover de mogelijkheid van historische kennis. Daarna kreeg in geleerd Europa het verzamelen van onomstotelijk historisch bewijs, zoals bijvoorbeeld Petrus Scriverius ook al in de zeventiende eeuw gedaan had voor de Hollandse geschiedenis, een ongekend belang.⁴ Voor Nederland kan het voorbeeld van Gerard van Loon dienen: hij zocht de betrouwbaarheid in de eerste plaats in oude munten en penningen. Daarin volgden hem Cornelis van Alkemade, die oude kloosters en

² G.D.J. Schotel, *Brief van Dr. G.D.J. Schotel aan Prof. G.W. Vreede, over eene beroemde verzameling van handschriften en oudheden, welke in december 1847 te Amsterdam, zal verkocht worden* ('s-Hertogenbosch 1847) 5-6.

³ Eric Jorink, *Het Boeck der Natuere. Nederlandse geleerden en de wonderen van Gods Schepping 1575-1715* (Leiden 2006).

⁴ Sandra Langereis, *Geschiedenis als ambacht. Oudheidkunde in de Gouden Eeuw. Arnoldus Buchelius en Petrus Scriverius* (Haarlem en Hilversum 2001).

paleizen opmat en tekende, en Pieter van der Schelling, die zich ook toeleegde op inscripties, zegels en de heraldiek. Zij en nog anderen bouwden zo een historische eruditie op en verkozen vaststaande feiten boven de vluchtigheid van een historisch relaas.⁵ Hun houding kan aangeduid worden als het antiquarisme; Van Alkemade is inderdaad 'een prototype van de achttiende-eeuwse antiquarius' genoemd.⁶

In de achttiende eeuw trad bovendien een voortgaande specialisatie op: de volle breedte van de schepping in de rariteitenkabinetten maakte stilaan plaats voor een nadruk op historische kennis en literatuur.⁷ Van Alkemade bijvoorbeeld legde zich steeds meer toe op Middelnederlandse kronieken, zoals die van Melis Stoke en Klaas Kolijn. Tegelijk werden zulke collecties niet meer enkel ingezet voor geleerde doelen, ook voor het genot van de verzamelaar en zelfs voor buitenstaanders.⁸ Gerard van Papenbroek bijvoorbeeld hechtte belang aan de presentatie van zijn collectie Grieks-Romeinse sculpturen en geleerdenportretten, die te zien was op zijn landgoed De Papenburg in Velsen en in zijn huis in Amsterdam en die hij uiteindelijk aan de Leidse universiteit en het Amsterdamse Athenaeum Illustre schonk.⁹ Al die trekken van het antiquarische verzamelen vertoonde ook Schotel: hij legde zich toe op het verzamelen van oude boeken om zekerheid over het vaderlandse verleden te winnen en hij wilde die boeken ook buiten zijn eigen studeerkamer delen met anderen. Met zijn collectie en zijn mededeelzaamheid per brief stond hij midden in zijn tijd van institutionalisering en academisering, maar hield hij ook een antiquarische kennisproductie vol die uit de vorige eeuw leek te stammen.

Dit artikel is biografisch van vorm: het doorloopt het filologische werk van Schotel op het ritme van zijn leven. Daarbij zal blijken hoe Schotel zijn filologie als achttiende-eeuws voorstelde en die als zodanig hoog hield, in een sfeer van fictionele zelfpresentatie, in zijn filologische publicaties en in zijn correspondentie. Niettemin is het belang ervan ruimer. Juist omwille van het correspondentienetwerk dat hij in stand hield tijdens een leven dat het grootste deel van de negentiende eeuw beslaat, stond hij in nauw contact met belangrijke ontwikkelingen in de filologie. Zij voltrokken zich meestal binnen zijn gezichtsveld, ook wanneer hij er niet – en steeds minder – aan bijdroeg. Schotel is met andere woorden een goede informant om de filologische eruditie en het

5 R. De Schryver, 'De eruditie. Betrouwbaarheid door geleerdheid', in: J. Tollebeek, T. Verschaffel en L.H.M. Wessels (red.), *De palimpsest. Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500–2000* (Hilversum 2002), 45–61, 47–50; A. Grafton, 'Jean Hardouin: The antiquary as pariah', in: Idem, *Bring out your dead. The past as revelation* (Cambridge, MA en Londen, 2001) 181–207; E. Haitsma Mulier, 'De achttiende eeuw als eeuw van het historisch besef', *De achttiende eeuw* 26 (1994) 147–152, 150.

6 Piet J. Buijnters, *Geschiedenis van het Nederlandse antiquariaat* (Nijmegen 2007) 23.

7 Hélène Bremer, 'Gerard van Papenbroek. Verzamelaar in de achttiende-eeuwse traditie', in: A.J.P. Raat, W.R.E. Velema en C. Baar-de Weerd (red.), *De Oudheid in de achttiende eeuw. Classical antiquity in the eighteenth century*. Congresreeks Werkgroep 18e Eeuw 1 (Utrecht 2012) 147–159, 156–158.

8 Stephen Bann, 'Clio in Part: On Antiquarianism and the Historical Fragment', in: Idem, *The Inventions of History. Essays on the Representation of the Past* (Manchester en New York 1990) 100–121.

9 Bremer, 'Van Papenbroek', 148.

antiquarische verzamelen uit de achttiende eeuw te zien vervloeien in de academische en historicistische triomf van de geschiedschrijving en de letterkunde in de negentiende eeuw.

De reputatie van achttiende-eeuwse antiquaren

Schotel schiep zelf het beeld dat zijn voorkeur uitging naar achttiende-eeuwse vormen in de filologie. Hij beschreef in zijn brief aan Vreede immers een volle studeerkamer alsof de benoemde zaken van het duo Van Alkemade-Van der Schelling waren, maar de woorden waren een parafrase van *The Antiquary* (1816) van Walter Scott, de Schotse vader van de historische roman. Haast letterlijk dezelfde parafrase had hij al in 1833 gebruikt, als motto voor een beschrijving van het leven en het werk van het genoemde duo. Deze herhaling maakt de ontlending des te betekenisvoller, ook al verwees Schotel slechts summier naar zijn bron, in zijn brief als de 'lievelingsschrijver onze jeugd', onder het motto met 'DE OUDHEIDSKENNER'. De verwijzing moet evenwel duidelijk zijn geweest: onder die laatste titel was *The Antiquary* al sinds 1825 in het Nederlands beschikbaar, juist op het hoogtepunt van de Nederlandse Scott-vertalingen.¹⁰ Lezers konden vertrouwd zijn met Jonathan Oldbuck, de oudheidkenner uit de titel, en met zijn verhaal dat zich tijdens de Franse Revolutie afspeelt in het havenstadje Fairport, tussen achterhaalde en noodlottige edellieden en oprechte vissers en landlopers. Ze konden ook Olbucks studeerkamer herkennen, met eenzelfde 'mare magnum of miscellaneous trumpery'.¹¹ Schotel trok dus lijnen tussen hemzelf, de collectie en Scotts karikatuur van een achttiende-eeuwse oudheidkenner.

Dat maakt dat de geadresseerde Vreede makkelijk vereenzelvigd kan worden met een van diens bezoekers. In de roman komt inderdaad een doctor-predikant voor 'from the Low Countries', die nadeel had ondervonden van de beperkte beschikbaarheid van stoelen in de studeerkamer:

He had sustained much injury by sitting down suddenly and incautiously on three ancient calthrops, or craw-taes, which had been lately dug up (...), and which (...) came thus in process of time to endamage the sitting part of a learned professor of Utrecht.¹²

Een derde stille aanwezige in Scotts tafereel lijkt echter in de parafrase een leegte te laten. Oorspronkelijk zat er op de tafel:

¹⁰ Polly den Tenter, 'Scottomanie in Nederland. De Nederlandse vertalingen van Walter Scott's romans tussen 1824 en 1834'. *De Negentiende Eeuw* 8 (1984) 2-15, 4. De titel van de vertaling heeft een verbindings-s, anders dan Den Tenter vermeldt in de bijlage (blz. 13).

¹¹ Walter Scott, *The Antiquary*, Edinburgh University Library: The Walter Scott Digital Archive, 2004 [1816] <<http://www.walter-scott.lib.ed.ac.uk/etexts/etexts/antiquary1.htm>> (geraadpleegd op 5-6-2013).

¹² Scott, *The antiquary*.

[i]n the midst of this wreck of ancient books and utensils, with a gravity equal to Marius among the ruins of Carthage, (...) a large black cat, which, to a superstitious eye, might have presented the genius loci, the tutelar demon of the apartment.¹³

De kat van *The Antiquarian* was de *genius loci* van het vertrek. Bij Schotel moet die rol opgenomen zijn door de twee dode filologen, het was immers hun 'letterkundige nalatenschap' die hij beschreef. Zo paste Schotel dus de fictieve wereld van Scotts *antiquarian* uit een voorbije tijd toe op zichzelf en zijn omgeving.

Schotel zag zichzelf, zo blijkt, als een antiquarisch verzamelaar, met vooralsnog een hint naar de achttiende eeuw. Latere historici bevestigden hem daarin. Robert Fruin getuigde in *De Gids* openlijk dat Schotel 'zonder vooraf beraamd plan allerlei doorsnuffelt en navorscht, en dan later het gevondene rangschikt en bewerkt, aan anderen het overlatende aan te vullen en toe te voegen wat hem ontsnapt of niet onder de oogen gekomen mag zijn.' Met een half compliment typeert hij Schotels antiquarische idealen (al valt er ook de conversatie van Scotts oudheidkenner in te herkennen): 'Hij is gewoon uit den rijkdom zijner kennis veel te geven, zonder zich te bekommeren of dit al dan niet een goed samenhangend geheel vormt.'¹⁴ E.J. Potgieter en Conrad Busken Huet waren evenmin overtuigd van Schotels historische schrijverschap,¹⁵ en in het *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek* velde de Gronings-Amsterdamse historicus Hajo Brugmans in 1914 hetzelfde oordeel: 'Hij was een verzamelaar, een navorscher van belangwekkende kleinigheden; zijn wetenschap was niet veel meer dan veelweterij.'¹⁶ Ook Brugman waardeert dat slechts ten dele:

Hij wist zeer veel en wist dat ook goed en aardig te pas te brengen; hij heeft ook zeer veel verzameld, waarvan anderen een nuttig gebruik hebben kunnen maken. Maar het ontbrak hem aan de kracht om zich te beperken, aan den anderen kant aan doorzettingsvermogen om een bepaald onderdeel naar alle zijden te onderzoeken, ten slotte aan historischen zin om belangrijk en onbelangrijk te kunnen onderscheiden.¹⁶

Schotel beheerste met andere woorden niet de vaardigheden van selectie en synthese en hij voldeed niet aan de vereisten naar vorm en inhoud van de universitaire geschiedbeoefening. Hij was kortom geen modern academisch historicus, maar een vorser; geen schrijver, maar een antiquarisch verzamelaar. Ook Bram Vroon, historicus van het protestantisme in Noord-Brabant, toetste in 2008 het

13 Scott, *The antiquary*.

14 R. Fruin], Bespreking van G.D.J. Schotel, *Het Oud-Hollandsch huisgezin der zeventiende eeuw* (Haarlem 1867) *De Gids* 31 (1867) 164-166, citaten 165. Cfr. A. Vroon, 'Gilles Dionysius Jacobus Schotel (1807-1892). Cultuurhistoricus of liefhebber van geschiedenis?', in: G.J. Schutte (red.), *De geschiedenis aan het volk verteld. Populaire protestants-christelijke geschiedschrijving in de negentiende en twintigste eeuw* (Hilversum 2008) 39-62, 55.

15 Vroon, 'Schotel', 56.

16 H. Brugmans, 'Schotel (Gilles Dionysius Jacobus)', in: P.C. Molhuysen en P.J. Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek* (Leiden 1914) 1146-1149, aldaar 1149.

geval-Schotel aan de tegenstelling tussen historicus en antiquaar, net als Edwin van der Veldt, die het *Biografisch woordenboek van Nederland* in een 'antiquarische of encyclopedische traditie' en buiten de 'academische kringen' plaatste.¹⁷ Vroon noemt de predikant evenwel met meer bereidwilligheid dan andere biografen ook een cultuurhistoricus.¹⁸ Schotels werk nodigt kennelijk uit tot een evaluatie volgens de tegenstelling tussen antiquaar en historicus, een tegenstelling die vaak een toepassing gekend heeft sinds Arnaldo Momigliani in 1950 daarmee verschillende soorten interesse in het antieke verleden categoriseerde.¹⁹

Het kan misschien wel duidelijk lijken aan welke pool van de tegenstelling Schotel thuis hoort, maar zo'n oordeel is hier niet nodig. Van groter belang is de connotatie van de antiquarische pool met de achttiende eeuw, een connotatie die bestaat ondanks de vele periodes in de geschiedenis van de filologie waarin de antiquarische interesse bestond, ondanks een haast 'tijdloze geleerdencultuur'.²⁰ Legde Schotel dat verband zelf impliciet al met zijn Scott-parafrase, dan deed Brugmans het onmiskenbaar. Hij verklaarde Schotels mislukte poging tot proefschrift als volgt: 'Hij was in zijn wetenschappelijk werk, gelijk in het algemeen in zijn geestelijk bestaan, nog een achttiende-eeuwer'.²¹ Die eeuw beantwoordde niet aan de noden van de moderne geschiedwetenschap, voorbij was die eeuw,

dien tijd, toen zeer veel stof werd verzameld en uitgegeven, maar weinig werd doorgewerkt, toen men van de geschiedenis vooral het uitwendige, het opvallende, het afwijkende, het persoonlijke zag en het geheel als een verzameling van zeer wetenswaardige curiositeiten beschouwde.²²

Vandaar ook, volgens Brugmans, dat Schotel zich inliet met Alkemade en Van der Schelling: 'Het was begrijpelijk, dat Schotel zich tot deze achttiende-eeuwse verzamelaars en navorschers aangetrokken gevoelde; in zijn geest had hij zeer veel, dat met de hunne overeenstemde'.²³ Op gelijkaardige wijze valt ook te interpreteren wat de Leidse universiteitsbibliothecaris W.N. du Rieu over Schotel schreef, wanneer hij hem een 'snuffelaar' uit 'den ouden tijd' noemde.²⁴

Hierna zal blijken dat Schotel inderdaad niet alleen Scotts *antiquarian* en zijn poes verving door zichzelf, Van Alkemade en Van der Schelling, maar ook dat hij, in zijn werk en in zijn briefwisseling, het achttiende-eeuwse duo

17 Vroon, 'Schotel'; Edwin van der Veldt, 'Vermaarde én gewone mannen verzameld. Het Biografisch Woordenboek der Nederlanden', *Biografie Bulletin* 19 (2009) 1, 57-63, citaten op 58 en 60.

18 Vroon, 'Schotel', 44 en 58.

19 Arnaldo Momigliano, 'Ancient history and the antiquarian', in: Idem, *Studies in Historiography* (London 1966) 1-39.

20 Jo Tollebeek, 'Geschiedenis en oudheidkunde in de negentiende eeuw. De Messenger des sciences historiques', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 113 (1998) 1, 23-55, aldaar 49.

21 Brugmans, 'Schotel', 1148.

22 Ibidem, 1148-1149.

23 Ibidem, 1148.

24 W.N. du Rieu, 'Levensbericht van Dr. Gilles Dionysius Jacobus Schotel', in: *Handelingen en mededelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, over het jaar 1892-1893 [Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde]* (Leiden 1893) 188-244, aldaar 189 en 201.

oudheidkenners in herinnering bracht en als voorbeeld nam voor zijn eigen kennisproductie. Schotel hield zo de achttiende eeuw hoog als de eeuw van de snuffelaar, maar bewees tevens dat die evenzeer thuishoorde in de negentiende eeuw, met haar verbond tussen nationale identiteitsvorming en moderne filologische wetenschap. Ook al miste hij die laatste nipt.

Tussen oude teksten en de nieuwe tijd: literair historisme

In de burgerlijke natie van het negentiende-eeuwse Nederland was Schotel geen curiosum, net zo min als in de Nederlandse filologie van zijn tijd. Hij werd geboren in 1807 in Dordrecht, als zoon van de bekende zeeschilder Johannes Christianus Schotel, studeerde tussen 1826 en 1831 theologie in Leiden. Als student al won hij een prijsvraag met een verhandeling over de achttiende-eeuwse filoloog Balthasar Huydecoper,²⁵ de taalcriticus van Joost van den Vondel, de editor van de kroniek van Melis Stoke, gevraagd lid van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde van bij haar oprichting.

Het succes van deze verhandeling bracht hem ertoe een proefschrift over Jacoba van Beieren aan te vatten, de vijftiende-eeuwse gravin van Holland, Zeeland en Henegouwen die met wapens en huwelijken haar macht trachtte te bewaren. Hij las veel stukken in Dordtse archieven, ook toen hij na zijn afstuderen terug bij zijn ouders woonde. Een historisch werk kwam er echter niet. Schotel had het lastig, zo bekende hij later openlijk in een opdracht aan hoogleraar Siegenbeek, met de partijdigheid van alle stukken en van de reeds verschenen historische werken, zoals die van Wagenaar en Bilderdijk.²⁶ Naarmate hij moedelozer werd over de geschiedenis van Jacoba, groeide evenwel zijn fascinatie voor de verzamelaars Van Alkemade en diens schoonzoon Van der Schelling. In 1833 – twee jaar na zijn verhandeling over Huydecoper – verscheen de bio-bibliografische studie over beide filologen (met daarin de opdracht aan Siegenbeek en het aan Scott ontleende motto). Schotel begon zijn boekenleven dus wel met een geaborteerd historisch proefschrift, maar vooral met een voor hem belangrijke kennismaking met protagonisten uit de achttiende-eeuwse Nederlandse filologie.

Zijn filologische leven raakte daarna gevestigd, net als zijn burgerlijke leven. In 1835 werd hij predikant in Lage Zwaluwe en huwde hij met Catharina Leonora Johanna de Leeuw. Ook al moest hij in zijn nieuwe functie vaak prediken ‘en wyl myn gezicht slecht is, alles van buiten leeren’,²⁷ toch bleef Schotel filologische werken publiceren, zoals een *Nieuwe beschrijving van Dordrecht*. Daar-

25 G.D.J. Schotel, *Commentatio de meritis Balthazaris Huydecoperi in linguam literasque Belgicas* (Leiden 1831).

26 G.D.J. Schotel, *Leven, gedrukte werken en handschriften van Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling* (Breda 1833).

27 Leiden, Universiteitsbibliotheek [UBL], BPL 1886, Schotel aan N.C. Kist, 25-2-1836.

voor kreeg hij drie jaar later alsnog de doctorstitel *honoris causa* van de Leidse universiteit.²⁸ Die 'te groote eere', die hij zich 'echter meer en meer zal trachten waardig te maken', wilde hij alsnog pareren met een geschrift.²⁹ Dat moest een editie worden van de correspondentie van Adriaan Blijenburg, burgemeester van Dordrecht en raadslid van Holland, met Nicolaas Heinsius, Joannes Georgius Graevius en Theodoor de Rycke, klassieke filologen uit de zeventiende eeuw, voorzien van commentaar en een inleiding in het Latijn. Schotel verwachtte de doctorstitel waardig te zijn door zijn kennis van de zeventiende-eeuwse filologie te bewijzen, en door zijn besef van het belang van de geleerden-correspondentie te tonen. De editie zou evenwel pas vijf jaar later verschijnen.³⁰ Vertrouwd met de zeventiende-eeuwse geleerden-correspondentie en achttiende-eeuwse verzamelaars trad Schotel binnen in het burgerlijke leven, waarin hij als predikant en als erkend filologisch hobbyist bijzonder actief zou blijven.

Schotel hield de filologie vol en ook hij gaf haar, zoals vele anderen sinds de jaren 1820, een nationale tint. Namen als die van Reinier Bakhuizen van den Brink, met zijn geschiedvorsing, Willem Jonckbloet, met zijn literatuurgeschiedenissen, en Matthias de Vries, met zijn lexicografie, zijn veel bekender geworden. Schotel stond misschien niet met hen in de eerste lijn bij de grote vernieuwingen, maar toch was hij ook geen relict uit een andere tijd, zoals blijkt uit enkele van zijn filologische producten van voor 1860. Een vroeg en veelzeggend voorbeeld is de geannoteerde editie die Schotel in 1830, toen nog student, maakte van het Wilhelmuslied, ter aanmoediging van het Leidse corps Vrijwillige Jagers, aan wie hij het werk opdroeg. Een editie was nodig, zo lichtte hij toe: het lied was niet alleen driehonderd jaar oud, het werd 'nog dagelijks en met niet minder effect op ons gemoed gezongen', al was het dan verminkt of enkel het eerste couplet.³¹ Hij gaf daarom de tekst in een betaalbare uitgave uit, hij lichtte het auteurschap ervan toe (een toeschrijving aan Marnix van Sint-Aldegonde vond hij het waarschijnlijkst), hij duidde varianten aan in voetnoten, hij gaf taalkundige en Bijbelse verhelderingen, en hij staafe de inhoud van het lied met gedocumenteerde episodes uit het leven van Willem van Oranje en het geslacht van Nassau. Deze aan vechtende studenten opgedragen publicatie bewijst niet alleen het filologische kunnen van de student Schotel, maar ook zijn geloof in het effect van een editie van een oude tekst in zijn eigen tijd. De goedkope uitgave, met ophelderingen, moest immers het begrip van het volkslied in bredere kring verhogen. Schotel drukte in een aantekening zelfs de hoop uit dat zijn papieren werkje bestaande parodieën zou verdringen:

Er bestaan vele parodiën van dit lied, door Oranjes tegenpartij vervaardigd en opgedreund, ja nog heden, hoort men nu en dan, door het onkundige gemeen het:

²⁸ Vroon, 'Schotel', 59, noot 20.

²⁹ UBL, BPL 2367 B, Schotel aan Peerlkamp, 3-12-1838.

³⁰ G.D.J. Schotel, *Theodori Ryckii, Joh. Georgii Graevii, Nicolai Heinsii, ad Adrianum Blyenburgum, et Adriani Blyenburgii ad diversos epistole ineditae* (Hagae Comitum 1843).

³¹ G.D.J. S[chotel], *Het oude volkslied Wilhelmus van Nassouwen, opgehelderd door eenige aantekeningen* (Leiden 1830) 8.

*Wilhelmusje van Nassouwen,
Zijt gij van Duitschen bloed,
Die ellebogen door de mouwen,
Het haar al door den hoed.*

aanheffen. Mogten zij door de afzonderlijke, en voor iedereen verkrijgbare uitgaaft van dit lied spoedig geheel vergeten worden!³²

Zijn keuze om óók de spotversie af te drukken voor de eeuwigheid is moeilijk te begrijpen, zeker omdat deze editie duidelijk maakt dat Schotel geloofde in de kracht van de drukpers voor het behoud van oude tekstresten – een geloof dat hij met vele editeurs van zijn tijd deelde.³³

Schotel stond inderdaad niet alleen in zijn geloof in het actuele kunnen van de filologie. De tekstkritische instrumenten die hij inzette – voetnoten, een inleiding, aantekeningen – waren al sinds de late zestiende eeuw in gebruik voor de filologie van de volkstaal, en al eerder ook in de rechtsgeleerdheid en de klassieke filologie. Ze bleven decennialang onverminderd in gebruik. In de loop van de achttiende eeuw waren die filologische instrumenten steeds meer ingezet voor politieke en poëtische discussies in de eigen tijd, bijvoorbeeld in een discussie over de soevereiniteit van de provinciale Staten en in de waarde van de niet-klassieke poëzie uit oude tijden.³⁴ Tijdens de opeenvolgende revoluties rond 1800 werden de oude filologische vormen soms ook voor politieke pamfletten ingezet, waarmee zij acute actuele waarde kregen.³⁵ Ook elders in Europa kreeg de oude filologie nieuwe, soms politieke ladingen. Joep Leerssen beschreef in die zin een ‘mode’ die rond 1760 begon met de veronderstelde ontdekking en uitgave van de gedichten van Ossian, een mode die over geheel Europa navolging kreeg en in de jaren 1820 een persoonlijk netwerk opleverde rond de Bökendorfer Kring en de gebroeders Grimm. Die mode, waarin oude literaire teksten op een geleerde wijze werden bestudeerd, maar tegelijk ook richtinggevend werden voor het omschrijven van politieke idealen in de eigen tijd, noemt Leerssen het literaire historisme.³⁶

³² Schotel, *Wilhelmus*, 19.

³³ Vergelijk de bijdragen in D. van Hulle en J. Leerssen (red.), *Editing the nation's memory. Textual scholarship and nation-building in nineteenth-century Europe*. European Studies. An Interdisciplinary Series in European Culture, History and Politics (Amsterdam/New York 2008).

³⁴ E.O.G. Haitsma Mulier, ‘Het begrip “vrijheid” in de Nederlandse geschiedschrijving van de zeventiende tot de negentiende eeuw’, in: E.O.G. Haitsma Mulier en W.R.E. Velema (red.), *Vrijheid. Een geschiedenis van de vijftiende tot de twintigste eeuw* ([Amsterdam] 1999) 213–231, aldaar 222; W. van den Berg, ‘7 september 1765: Frans van Lelyveld complimenteert de 17-jarige Rijklof Michaël van Goens met diens Vrijmoedige bedenkingen. Vrijmoedig en voorlijk’, in: M.A. Schenkeveld-van der Dussen (red.), *Nederlandse literatuur, een geschiedenis* (Groningen 1993) 340–345; G.J. Johannes, *De lof der aalbessen. Over (Noord-)Nederlandse literatuurtheorie, literatuur en de consequenties van kleinschaligheid 1770–1830* (Den Haag 1997) 16–17.

³⁵ Zie voor voorbeelden uit Leiden: Rick Honings, *Geleerdheids zetel, Hollands roem! Het literaire leven in Leiden 1760–1860* (Leiden 2011) 71–75, 195–206 en 175–208; voor voorbeelden uit de Zuidelijke Nederlanden: Jan Rock, *Papieren monumenten. Over diepe breuken en lange lijnen in de geschiedenis van tekstedities in de Nederlanden 1591–1863*. Onuitgegeven proefschrift (Amsterdam 2010) 184–190.

³⁶ Joep Leerssen, ‘Ossian and the Rise of Literary Historicism’, in: Howard Gaskill (red.), *The Reception of Ossian in Europe* (London 2004) 109–125 en 416–418; Idem, ‘Literary Historicism: Romanticism, Philologists, and the Presence of the Past’, *Modern Language Quarterly* 65 (2004) 221–243;

Afb. 1 *Het slot Develstein in verval*. Frontispice G.D.J. Schotel, *Geschied-, letter- en oudheidkundige uitspanningen* (Utrecht 1840), *Erfgoed bibliotheek Hendrik Conscience Antwerpen*, catalogusnummer A154212.

Van die Europese omwenteling in de studie van oude letteren maakte Schotel zonder voorbehoud deel uit. Op meerdere manieren nam hij eraan deel: met romantisch aandoende filologische schetsen en tekstedities, maar ook met een plaats binnen relatief nieuwe geleerde instellingen. Na zijn bio-bibliografie van Van Alkemade en Van der Schelling koesterde Schotel zelfs academische ambities. Aan de Leidse hoogleraar Geel had hij al in 1834 gevraagd: ‘Wie zal Jonckbloet te Deventer opvolgen? Hoe gaarne bekleede ik zijn plaats!’ – ook al twijfelde hij over zijn kansen: ‘ik kan niet solliciteren en heb geen kruiwagens.’³⁷ Schotel deed vervolgens *Geschied-, letter- en oudheidkundige uitspanningen* verschijnen in 1840 en een jaar later nog *Letter- en oudheidkundige avondstonden*. Daarin publiceerde hij onder meer een vijftiende-eeuwse legende van het Dordtse heilige hout, een lijst van vermaarde vrouwen uit die stad, een ets van het slot van Develstein in verval, een kroniek van het bijhorende, even vervalten adellijke geslacht. Zijn verdiensten raakten stilaan algemeen erkend. Hij werd corresponderend lid van het Koninklijk Instituut, waar hij onder meer in 1840 toetrad tot een commissie die de samenwerking tussen de werkende en de corresponderende leden moest bevorderen. Medecommissielid Jacob van Lennep herinnerde hem aan de doelstelling die zulke genootschappelijkheid onder geleerden had, al sinds de achttiende eeuw en onverminderd ook

Idem, *De bronnen van het vaderland. Taal, literatuur en de afbakening van Nederland, 1806-1890* (Nijmegen 2006); Idem, ‘Bomen hebben wortels, mensen hebben benen, ideeën hebben vleugels. Een introductie’, *De Negentiende Eeuw* 32 (2008) 3-14.

37 UBL, LTK 1524, Ongeadresseerd klad van een brief van Schotel aan J. Geel, 14-2-1834.

in het Koninklijk Instituut:³⁸ ‘hun door onderlinge werkzaamheid gelegenheid te verschaffen, nader met elkander bekend te worden’.³⁹ Van Vreede krijg hij later het bericht dat een vondst van hem, brieven van hem de Antwerpse bisschop De Nelis, het tot een mededeling aan de Belgische Commission royale d’histoire en zijn illustere lid Gachard geschopt had.⁴⁰ Zulke institutionele successen brachten dr. Schotel, ondanks de niet ingeloste academische ambities, een hernieuwde geleerde erkenning voor zijn filologische publicaties in literair-historistische trant.

Schotels correspondentie met letterkundigen droeg daarnaast ook vruchten die passen in de historistische vernieuwing van de schone letteren uit de eerste helft van de negentiende eeuw. Trouwe gezelschap hierin was in het bijzonder Nicolaas Beets, met wie hij lange tijd brieven uitwisselde, over zowel literaire als filologische, maar ook theologische zaken – overigens tot zijn plezier, zoals hij in een ‘P.S.’ uit 1846 verried:

Ik dacht by het lezen van uwen brief
Die perzik smaakt naar meer!⁴¹

Hun contacten zouden nog lang vruchten dragen. In 1851 schreef Beets voor Schotel een gedicht over Elburg van den Boetzelaer, abdis van Rijsburg. Schotel had hem daartoe uitgenodigd, nadat hij veel archiefwerk over de abdij verricht had, in een brief vol historiserend proza over die vrouw, die:

(...) rijk was als St Marie te Middelburg, magtig als Egmond; door pausen en graven met voorregten begunstigd; het troetelkind van beide hunne lieve dochter. De abdis was *na* Mevrouw van Holland (de gravin) de *eerste* dame in het land; werd *hare Hoogheid* genoemd (...). Keizer Karel V steeg voor *haar voorgangster* uit den wagen, boog de Knieën en noemde haar ‘*mijn gebiedende vrouwe van Rijsburg*’.⁴²

Dit verzoek om een historisch tafereel van de abdis, die verder ook ‘goeder-tieren, milddadig jegens de armen, fier op hare waardigheid’ was, ‘veel smaak’ had en ‘prachtlievend’ was, resulteerde inderdaad in een gedicht van Beets, met de titel ‘Ik betrou in God’.⁴³ Andere romanschrijvers die van zijn mededeelzaamheid genoten waren Geertruida Bosboom-Toussaint en Elise van Calcar.

³⁸ W.W. Mijnhardt, *Tot heil van 't mensdom: culturele genootschappen in Nederland, 1750-1815* (Amsterdam 1988); Klaas van Berkel, *De stem van de wetenschap. Geschiedenis van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*. Dl. 1: 1808-1914 (Amsterdam 2008) 113-169.

³⁹ UBL, LTK 1524, Jacob van Lennep aan Schotel, 19-8-1840.

⁴⁰ UBL, LTK 1524, G.W. Vreede aan Schotel, 1-10-1855.

⁴¹ UBL, LTK Beets A 1, 1, Schotel aan Beets, 2-6-1846.

⁴² UBL, LTK Beets A 1, 3, Schotel aan Beets, 16-2-1851.

⁴³ UBL, LTK Beets A 1, 3-3c, Schotel aan Beets, 16-2-1851, een notitie over een glasraam in de Goudse Sint-Janskerk en de autograaf van Beets' 'Elburg van den Boetzelaer'. Zie K. Thomassen, 'Elburg van den Boetzelaer, een gedicht van Nicolaas Beets', *Jaarboekje [Genootschap Oud Rijsburg]* (1980) 18-26. Het gedicht verscheen in Beets' derde bundel *Gemengde gedichten* (1848-1854, eerste helft); zie: Beets, *Dichtwerken 1830-1873*, III (Amsterdam 1878) 47-48 of Beets, *Gedichten*, III (Leiden 1905) 46-47.

Via hen liet Schotel ook vernieuwende literair-historistische sporen na in de literaire productie in engere zin.

Bij deze successen kan ook de academische bijval gevoegd worden die een poulain van Schotel te beurt viel: de Utrechtse letterenstudent Jan Tideman. Het begon in februari 1842 met een vraag van Tideman om bij te dragen aan een biografisch naslagwerk, getiteld *Geletterd Nederland*, 'hetwelk eene zoo-volledig mogelijke lijst zoude bevatten der Nederl. Geleerden uit alle leeftijden en vakken, Alphabetisch gesteld'.⁴⁴ Uit die vraag groeide vanaf de zomer van dat jaar een uitvoerige correspondentie, waarin beiden niet alleen hun plannen aan elkaar bekenden (Schotel hoopte 'een Taal- en Oudheidkundig woordenboek op Cats en Bredero uittegeven'),⁴⁵ ze wisselden ook 'boekskens' met elkaar uit, zelfs wanneer ze uit de Koninklijke Bibliotheek ontleend waren.⁴⁶ Van Tideman ontving Schotel daarbij enkele mededelingen over zijn *Kerkelijk Dordrecht*, tot zijn tevredenheid: 'Die perzik smaakt naar meer!'⁴⁷

Schotels brieven worden onthullend wanneer hij zich opstelt als gids in de literair-historistische filologie. Tideman had plannen om een Bibliotheek van Nederlandsche dichters te beginnen, die hij zelf zou openen met een editie van het dichtwerk van Simon van Beaumont.⁴⁸ In juni noemde Schotel dat plan nog 'zeer gelukkig',⁴⁹ in augustus 'herinnerde mij myne zeer geleerde echtgenoot' eraan dat eerder al Van der Aa zoiets had geprobeerd zonder intekenaren te vinden; uiteindelijk was hij bereid inlichtingen over Beaumont te geven – 'Zeker zal ik wel iets nopens hem verzameld hebben' – al bleef hij denken dat Tideman met hem 'geen goed garen [zou] spinnen'.⁵⁰ Waar een filologische toekomst wél te vinden was, was duidelijk voor Schotel:

Ik voor mij had liever, dat gij een *historicus* of *antiquarius* werd. Taalkundigen zyn er met mud. Goede *Historici* en *Antiquarii* weinige. Leg U bepaaldelijk op het *Oud-Hollandsch* regt toe. Word een *Costumier*,⁵¹ daar weldra gebrek aan zyn zal en uw fortuin is gemaakt in de literarische wereld by uwe talenten en onderzoekslust.⁵²

Meer dan taalkundigen, zoals David van Hoogstraten, Balthasar Huydecoper en anderen die zich al sinds ongeveer 1700 hadden toegelegd op het dichtelijke gebruik van het Nederlands in de zeventiende eeuw,⁵³ was er volgens Schotel

44 UBL, LTK 1515 1, J. Tideman aan Schotel, 2-1842.

45 UBL, LTK 1515 1, 1, Schotel aan Tideman, 10-3-1842.

46 UBL, LTK 1515 1, 3, Schotel aan Tideman, 4-3-1842 en UBL, LTK 1524, Tideman aan Schotel, 20-6-1842.

47 UBL, LTK 1519, Schotel aan J. Tideman, 7-6-1842.

48 J. Tideman, *Gedichten van Simon van Beaumont, met eene inleiding en aantekeningen*. Bibliotheek van Nederlandsche dichters, bijdragen tot de kennis van de XVIIe eeuw 1 (Utrecht 1843).

49 UBL, LTK 1519, Schotel aan J. Tideman, 7-6-1842.

50 UBL, LTK 1515 1, 4, Schotel aan Tideman, 8-9-1842.

51 Het *Woordenboek der Nederlandse Taal* geeft: 'costume', afl. 'costumier': 'kenner van het gewoonterecht'.

52 UBL, LTK 1515 1, 4, Schotel aan Tideman, 8-9-1842.

53 Voor de geschiedenis van de taaldidactiek, onder meer: Gijsbert Johan Rutten, *De Archimedische*

nood aan historici en oudheidkundigen. Eerder dan op dichterlijkheid moest Tideman zich toelagen op het recht, in ieder geval op oudere teksten. De schone letteren uit de zeventiende eeuw alleen hadden niet meer de toekomst, wel een bredere kijk op de gehele geschiedenis van Holland. Schotel raadde in het bijzonder een heiligenleven aan dat wijdverspreid was in de Middeleeuwen: 'Voor Uw *Dissertatio* moest gy eene nieuwe uitgave bezorgen van het *Vita S. Martini* van *Sulpicius Severus*'.⁵⁴ De toekomst lag voor de student dus in oude handschriften. In deze brieven bewees Schotel nogmaals goed de 'mode' van het literaire historisme te kennen, net als het rechtsgeleerde onderzoek waarin het wortelde en de vormen uit de klassieke filologie die het aannam.

Het eerste werk was inderdaad die handschriften te bezorgen en dat was zo omdat ze niet gemakkelijk openbaar, maar voornamelijk via geleerde connecties raadpleegbaar waren. Schotel drong nogmaals aan:

Indien ik U een raad mag geven beproef dan uwe krachten niet aan *S[imon] v[an] B[eaumont]*, maar aan een handschrift (*oud-Hollandsch*). De Heer *Bergman*, die gij voor mij wel zult willen groeten, een myner beste Vrienden, zal U zekerlijk, zoo gij met hem spreekt, over Uwe plannen, ten beste raden, en U mogelijk de letterschat van de Maatschappij van Letterkunde wel willen laten zien.⁵⁵

Filologisch succes was kortom te vinden in oude manuscripten, verzameld in relatief besloten genootschappen als de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, in edities publiek toegankelijk te maken.

Schotel deed zijn pupil ook buiten de boekencollecties meedraaien in geleerde netwerken, door steeds een reeks hoogleraren, studenten en soms de 'Directeur van 't Kabinet v. oudheden' in Utrecht te noemen om die 'by gelegenheid' of 'hartelyk' te laten groeten, of te feliciteren met geschriften. En daarbij mocht Tideman ook Schotels brieveneditie van Blijenburg met Heinsius en de andere filologen '*op den titel na*' onder die mannen meedelen.⁵⁶ Het zou overigens niet voor niets blijken. Tideman publiceerde in 1843 toch de editie van Beaumonts zeventiende-eeuwse poëzie (die Schotel ontving 'toen ik op het punt was myn jongste dochttertje naar het graf te brengen').⁵⁷ Datzelfde jaar nam hij, samen met P.J. Vermeulen, ook het initiatief om een Vereeniging ter bevordering van de oude Nederlandsche letterkunde op te richten, die een vroeg en internationaal succes van een generatie academische editoren zou worden.⁵⁸ Al na een jaar realiseerde Tideman zo een toekomst in het literaire historisme, hem door Schotel voorgehouden.

punten van de taalbeschouwing. David van Hoogstraten (1658-1724) en de vroegmoderne taalcultuur, (Amsterdam 2006).

⁵⁴ UBL, LTK 1515 1, 4, Schotel aan Tideman, 8-9-1842.

⁵⁵ UBL, LTK 1515 4, Schotel aan Tideman, 8-9-1842.

⁵⁶ UBL LTK 1515 4, Schotel aan Tideman, 8-9-1842.

⁵⁷ UBL, LTK 1515 1, 5, Schotel aan Tideman, 2-8-1843.

⁵⁸ Marita Mathijssen, 'Stages in the development of Dutch literary historicism', in: D. Van Hulle en J. Leerssen (red.), *Editing the nation's memory. Textual scholarship and nation-building in nineteenth-century Europe* (Amsterdam en New York 2008) 287-303.

Afb. 2 Schotels tekstbezorging tussen een lithografie van Charles Rochussen, uit G.D.J. Schotel, *Journal of the extraordinary Embassy of Hans William Bentinck, Earl of Portland in France. French manuscript (The Hague 1851)*, p. 25, Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, catalogusnummer 590A 25.

Met zijn editie van de geleerendecorrespondentie van Blijenburg uit 1843 had Schotel al bewezen de traditionele vormen van de filologie te beheersen, met zijn andere werk en in zijn brieven bewees Schotel ook thuis te zijn in zijn eigen tijd van het literaire historisme. Als prachtig bewijs van diezelfde dubbelheid, kan ten slotte zijn editie van een ceremonieel reisverslag van Hans Willem Bentinck, de graaf van Portland, gelden. Die luxe-uitgave, met een inleiding in het Engels en met illustraties van Charles Rochussen, verscheen ter gelegenheid van de eerste Wereldtentoonstelling, dat Londense feest in 1851 waarin de moderniteit haast letterlijk op en rond de resten uit de oude tijd werd gebouwd.⁵⁹ Kortom, Schotel was rond het midden van de negentiende eeuw mee met zijn tijd en in zijn briefwisseling liet hij merken dat hij dat wist. In Lage Zwaluwe, na 1841 aan de grens van het koninkrijk, ‘verre van alle beschaving, verkeer, geleerden, bibliotheken – te Chaam!’⁶⁰ en later ook in Alphen en Baarle-Nassau, vanaf 1846 in Tilburg: een plaats aan een universiteit bleef uit, maar telkens leverde de predikant kleine, maar geen vreemde bijdragen aan

⁵⁹ Maria Grever, ‘Tijd en ruimte onder één dak. De wereldtentoonstelling als verbeelde vooruitgang’, in: M. Grever en H. Jansen (red.), *De ongrijpbare tijd. Temporaliteit en de constructie van het verleden*. (Hilversum 2001) 113-130.

⁶⁰ G.D.J. Schotel, *Floris I. en II. van Pallant. Graven van Culemborg* (Arnhem 1846) vi, ook geciteerd in Vroon, ‘Schotel’, 48.

de historisch en letterkundig gebaseerde nationale identiteit van het moderne Nederland, en raadde hij anderen aan hetzelfde te doen.

De achttiende-eeuwse vraagbaak

In instellingen, boeken en briefwisseling zat Schotel dus volop in het negentiende-eeuwse literaire historisme. Waar school dan die achttiende-eeuwse antiquarische geestesgesteldheid die hij zichzelf toedichtte, net als anderen na zijn dood? Uit zijn open brief aan Vreede werd al duidelijk hoe geboeid hij was door de verzameling van Van Alkemade en Van der Schelling. Daar hield hij het niet bij: ten eerste huldigde hij expliciet hun werk in enkele geschriften die als een herinneringspraktijk kunnen gelden, en meer impliciet, ten tweede, nam hij hen tot voorbeeld voor de organisatie van zijn eigen filologische informatiekanalen. Het was vooral met zijn geleerdencorrespondentie dat hij terugging in de tijd: hij wilde een achttiende-eeuwse filologische 'vraagbaak' zijn, ook buiten de geleerde sociabiliteit om, waar Van Lennep hem nog aan herinnerd had.

Schotel bracht, dat bleek, het duo Van Alkemade-Van der Schelling openlijk in herinnering, met zijn open brief uit 1847, en de bio-bibliografie die hij eraan wijdde in 1833. Daarin gaf hij de schaarse gegevens uit het leven van Van Alkemade, deels op basis van de herinneringen van zijn schoonzoon Van der Schelling, en uitgebreider ook het leven van die laatste. Hun belangrijkste geschriften, zowel uitgegeven als in handschrift, stelde hij daarin voor en hij gaf een idee van hun verzameling boeken, oudheden en tekeningen. De verdienste van voornamelijk Van Alkemade waren duidelijk. Die lagen *niet* in zijn theologische inzichten, in zijn proeven van dichtkunst, of in zijn tekeningen, maar in zijn filologische arbeid. Schotels waardering was groot genoeg om die niet te laten aantasten door zelfs de meest heikele episode uit de geschiedenis van de Nederlandse filologie: de kwestie rond de vervalste kroniek van Klaas Kolijn. Hij nam Van Alkemade's verdediging op, zoals ook Van der Schelling vaak had gedaan, ook al had de eerste veel bijgedragen aan de verspreiding van Kolijns tekst. Schotel legde de verantwoordelijkheid daarvoor geheel bij de vervalser en zocht niet naar zwakke plekken in Van Alkemade's filologische kritiek. Het resultaat was dat hun filologische inzichten ook na Huydecoper en Wagenaar, in zijn eigen tijd dus, nog overeind stonden – zelfs al waren Van Alkemade en Van der Schelling nauw betrokken bij de pijnlijke episode die nog lang als kenmerkend voor de achttiende-eeuwse filologie zou gelden.⁶¹

61 E.H. Waterbolk, 'Reacties op het historisch Pyrrhonisme', *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden* 15 (1960) 81-102; P.J. Buijnsters, 'Kennis van en waardering voor Middelnederlandse literatuur in de 18de eeuw', *Documentatieblad Werkgroep Achttiende Eeuw* 16 (1984) 39-58; J.W.J. Burgers, 'De constructie van het verleden. De Hollandse visie op de Middeleeuwen van de zestiende tot de achttiende eeuw en de centrale plaats daarin van de *Rijmkroniek* van Melis Stoke', in: J. Leerssen en M. Mathijssen (red.), *Oerteksten. Nationalisme, edities en canonvorming* (Amsterdam 2002), 59-68.

Ook de remedie die opgekomen was uit de kwestie-Kolijn hing Schotel getrouw aan. Wagenaar had als ultieme argument geëist dat iemand een oud handschrift moest aantonen, waarna oude handschriften in genootschappelijke en openbare bibliotheken het enig geldig bewijs voor historische kennis worden. De openbaarheid van historische informatie werd steeds meer een vereiste voor geleerde betrouwbaarheid.⁶² Ook Schotel sloot zijn openbare brief van 1847 af met een vraag om de collectie-Van Alkemade-Van der Schelling ter beschikking te stellen in openbare instellingen:

Niet waar, het zoude te bejammeren zijn, indien deze verzameling niet in het vaderland bleef? Er is geen stad, geen dorp, geen aanzienlijke familie bijna of zij vinden hier belangrijke bijdragen tot hunne geschiedenis, en hoevele stukken zijn er niet, die in het archief van het land, in openbare bibliotheken te huis hooren! Ik wenschte wel, dat iemand de landelijke en stedelijke besturen en de aanzienlijke geslachten er opmerkzaam op wilde maken. Zou ik door de openbaring van dezen brief iets daartoe kunnen bijbrengen?⁶³

Al voegde hij toe dat ook adellijke geslachten – als vanouds – zich met de geschiedschrijving zouden bezighouden, toch zag ook Schotel het nut in van een openbare, zelfs nationale beschikbaarheid van historisch materiaal.

Toch, dat waren slechts woorden. Schotel vond de achttiende-eeuwse persoonlijke informatie-uitwisseling over zulk een collectie even belangrijk als de collectie zelf. Hij waardeerde Van Alkemade bijvoorbeeld om zijn tekeningen van ‘vaderlandsche sloten, kasteelen, burgen, enz.’, zo schreef hij in zijn open brief, maar *ook* omdat hij ‘met vele geleerden in verschillende provincien briefwisseling aan[knoopte] over dezelve’. Een collectie kon rijk zijn en ‘bronnen’ bevatten, ‘die koningen begeerden, waarvoor de adel zijne schatten veil had’, ook dan moest zij het voorwerp vormen van briefwisseling onder geleerden. En dat hadden de door hem in herinnering gehouden achttiende-eeuwers voorbeeldig gedaan. Beide geleerden waren levende databanken geweest, of in de woorden van Schotel:

Alkemade en van der Schelling waren, volgens hunne tijdgenooten, de uitnemendste wapen- en geslachtkundigen hunner eeuw, de vraagbaken van allen, die zich aan de beoefening dier wetenschappen wijdde, of hulp behoefden om punten van verschil te vereffen, of licht om zich door de donkere paden van tegenstrijdige en verwarde berigten een weg te banen.

Een filoloog diende dus niet enkel een verzameling en historische informatie te bezitten, die nu in een nationale instelling terecht zouden kunnen komen, maar van onverminderd belang bleven voor Schotel de *persoonlijke* inlichtingen en

⁶² Jan Rock, ‘Gewonnen perkament, gewaarborgde kennis. Joannes Clarisse en de bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde als geleerde werkplaats’, in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 2007-2008* (Leiden 2009) 58-73.

⁶³ Schotel, *Brief aan Vreede*, 46-47.

verhelderingen. Dat waren beide achttiende-eeuwers immers net zo zeer als verzamelaars geweest: filologische vraagbakens.

Het is dat wat Schotel zijn eigen geleerde leven altijd bleef volhouden: hij pleitte een enkele keer wel voor de openbare beschikbaarheid van oude boeken, maar verder bestond zijn informatiesysteem vooral uit persoonlijke verzamelingen en communicatie. Als student had hij zelf aan Jacob Geel verzocht om 'de boekzalen van 1795 en 1796 voor mij nateslaan',⁶⁴ of 'het een of ander. dat in betrekking staat tot pruiken, steken, bef, mantel, enz.' bij diens collega's Tydeman en Bodel Nijenhuis op te vragen.⁶⁵ Later vroeg Schotel ook Beets' hulp bij het lezen van een Latijns gedicht, en om een boek van Dr Jameson over de geschiedenis van de predikantenkledij.⁶⁶

Al gauw werd hij zelf een vraagbaak. In 1833 bijvoorbeeld hielp hij de romancier Adriaan van der Hoop met enige *couleur locale* voor diens *Slot van Ysselmonde*. Van der Hoop had hem gevraagd om 'eenige korte plaatselijke (topografische) narichten, den toestand van Dordrecht, Delft en Rotterdam in dien tijd betreffende'.⁶⁷ Schotel zal hem die narichten zonder twijfel hebben gegeven, aan vele anderen stelde hij immers jarenlang zijn informatie over de geschiedenis van Holland, vaak inderdaad zelf uit de bronnen geput, ter beschikking. Rond 1850 schreef Schotel de Haagse uitgever Adriaan Schinkel, niet over *Beatrijs* of andere ontdekkingen in de middeleeuwse literatuur die Jonckbloet bij deze uitgever had laten verschijnen,⁶⁸ maar over inlichtingen omtrent drinkbekers en Constantijn Huygens. Schotels lof ging overigens uit naar Schinkels zelfopoffering, naar

Uwe belangloze ja opofferende liefde voor onze Nederl. letterkunde, van wier Republiek gij zulk een waardig lid zijt. Waerlyk, Mijnheer,
'die perzik smaakt naar meer'⁶⁹

Zijn leven lang deelde predikant Schotel zo niet alleen historische kennis met Beets en andere schrijvers, met literair-historistische producten tot gevolg, maar hij onderhield ook met nog andere oudheidkundig geïnteresseerden een uitgebreide persoonlijke briefwisseling vol kleine wetenswaardigheden.

Maar na het midden van de eeuw werden Schotels vragen om inlichtingen niet meer altijd uitgebreid beantwoord door andere filologen; de informatie-

64 Bedoeld zijn de jaargangen van de *Boekzaal der geleerde wereld*.

65 UBL, LTK 1524, Ongeadresseerd klad van een brief van Schotel aan J. Geel (volgens catalogus), 14-2-1834.

66 UBL, LTK Beets A 1, 4, Schotel aan Beets, 13-1-1853 en 6, Schotel aan Beets, 20-7-1855.

67 UBL, LTK 1524, A. van der Hoop aan Schotel, 18-7-1833.

68 Met name W.J.A. Jonckbloet, *Beatrijs. Eene sproke uit de XIII eeuw* ('s-Gravenhage 1841), maar ook: Guilielmus Josephus Andreas Jonckbloet, *Specimen e literis Neerlandicis, exhibens Ludovici de Velthem Chronici, quod inscribitur Speculum Historiale, librum III, denuo editum secundum Codicem MS. unicum, Bibliothecae Acad. Lugd. Bat. atque annotatione illustratum* (Hagae Comitibus 1840); W.J.A. Jonckbloet, *Die Dietsche Doctrinale, leerdicht van den jare 1345, toegekend aan Jan Deckers, Clerk der stad Antwerpen* ('s-Gravenhage en Rotterdam 1842).

69 KB 68 A 6, map 12, nr. 27/1, Schotel aan A.D. Schinkel, 15-2-1850.

uitwisseling verliep niet meer zo vlot langs persoonlijke wegen. Steeds vaker verwezen zij naar publicaties die raadpleegbaar waren in vele bibliotheken. Steeds vaker ook bereikten niet meer alle inlichtingen Schotel via zijn netwerk. Zo richtte hij in 1850 aan de koninklijk bibliothecaris Holtrop de vraag waar enkele van de banden uit Van Alkemade's collecties, over de abdij van Rijnsburg, terecht waren gekomen. Holtrop antwoordde plichtsgetrouw dat de collectie boeken 'aangekocht is en geplaatst in de *Bibliotheek van het Seminarie te Warmond*, waar het ten algemeenen nutte kan gebruikt worden.'⁷⁰ Schotel had de boekenveiling blijkbaar niet verder gevolgd en moest door Holtrop worden gewezen op de collectie van een onderwijsinstelling. Later kreeg hij meer dan eens eenvoudige verwijzingen naar makkelijk raadpleegbare of bekende vindplaatsen als antwoord: Kist verwees hem naar de Leidse universiteitsbibliotheek, De Jager naar de hem zonder twijfel bekende bibliotheek van de Leidse Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, 'voor u de rijkste schatkamer', Moll naar het tijdschrift *Kerkhistorisch archief*.⁷¹ Hier is een proces van groeiende openbaarheid van historische documentatie zichtbaar aan het werk.

Bewijzen Schotels werken dat zijn interesses gelijklieden met die van negentiende-eeuwse filologen, dan bewijzen zijn publicaties over Van Alkemade en Van der Schelling dat hij zijn voorgangers ook huldigde en dan bewijzen zijn brieven dat hij hun informatiesystemen in leven hield. Schotel beoefende dus, te midden van zijn literair-historistische invulling van de filologie, een geschiedschrijving *van* de achttiende-eeuwse geleerdheid, maar ook *volgens* haar oude, persoonlijke gewoonten. Schotels negentiende-eeuwse literair-historistische filologie beantwoordde met andere woorden aan het beeld dat hij zelf van de achttiende-eeuwse filologie gevormd had.

De vereenzaamde biograaf in Leiden

Schotel bleef onverminderd op een achttiende-eeuwse wijze, met brieven en publicaties, bijdragen aan een literair-historistische invulling van de filologie, ook na 1862, het jaar waarin hij het emeritaat aanvaardde en naar Leiden verhuisde. Hij kwam zo ontegenzeglijk dichterbij de buurt van de academie, maar daardoor werd het contrast tussen de snuffelaar en hoogleraren enkel scherper. Aan de Leidse universiteit voltrok zich in die decennia immers een modernisering van de Nederlandse filologie, die zich opsplijtte in verschillende academische vakken.

Een leerstoel bleek steeds opnieuw buiten bereik voor Schotel, al had hij niet opgehouden die te ambiëren. Net voor 1860 was hij nog een Utrechtse benoe-

⁷⁰ UBL, LTK 1524, J.W. Holtrop aan Schotel, 2-5-1850.

⁷¹ UBL, LTK 1524, N.C. Kist aan Schotel, 24-6-1858; J. de Jager aan Schotel, 15-3-1860 en W. Moll aan Schotel, 21-5-1864.

ming in de vaderlandse letterkunde en geschiedenis misgelopen, ten voordele van Gerard Brill. Schotel had zijn contacten aangeschreven, maar predikant Jacob François van Hoogstraten liet hem weten dat zijn steun al naar Beets ging en kerk-historicus Bernard ter Haar meldde: 'Sommigen maakten bedenking van wege Uwen sterke byziendheid, anderen van wege Uwen vergevorderden leeftyd'.⁷²

Niettemin was de academische omgeving bevorderlijk voor Schotels productie, die de filologie bleef tooien met een literair-historistisch decorum, zoals blijkt uit de werkjes en de grotere publicaties uit die jaren. Hij legde bijvoorbeeld in een geschenkbroschure de geschiedenis van de Leidse burcht uit aan de studenten, naar aanleiding van hun maskerade van 1865.⁷³ Hij hield in 1873 ook een pleidooi, op basis van historische documenten, voor de oprichting van een standbeeld voor burgemeester Van der Werff.⁷⁴ Die laatste kreeg, samen met Janus Dousa en Jan van Hout, een jaar later een loffelijke brochure. Schotel genoot in Leiden veel meer dan vroeger van een makkelijke toegang tot de academische archieven en bibliotheken, iets wat hem hielp om, naast een beschrijving van de Leidse universiteitsbibliotheek en een geschiedenis van de academie, zijn belangrijkste werken te voltooiën: een *Geschiedenis der rederijders* in 1862 (waarin hij de vaak gehoorde klacht over de literaire stilstand uit de achttiende eeuw herhaalde, uitzondering makend voor de zuidelijke provincies),⁷⁵ het reeds genoemde *Oud-Hollandsch huisgezin* en *Het maatschappelijk leven onzer vaders*, in 1866 een nieuwe uitgave van zijn biografie van de dichter Hendrik Tollens en een verzameling volkssprookjes in 1873. Met dat alles voorzag hij het huiselijkheidsideaal in het Nederlandse zelfbeeld van een historische en letterkundige onderbouwing.

Tegelijk bleef hij evenzeer de achttiende-eeuws aandoende vraagbaak voor letterkundigen en romanciers als in de voorgaande jaren. In 1873 bijvoorbeeld vroeg J.J.L. ten Kate hem inlichtingen over het Engelse sprookje van Lady Ouncebelle and Lord Lovelle, twee figuren die hij bij Grimm of Perrault niet kon vinden – 'Zijn ze te onzent bekend? Kunt gij mij ook op den weg helpen?'⁷⁶ Ook filoloog en Leids gymnasiumrector Suringar schakelde Schotels biografische kennis in: 'Amicissime! Tot wien zou ik my met meer vrucht kunnen wenden dan tot den Varro van onzen tijd, nu ik behoefte heb aan inlichting omtrent personen, die my geheel vreemd zyn?'⁷⁷ Schotel werd hier de moderne Marcus Terentius Varro genoemd, naar de langlevende stadsbibliothecaris van Rome onder Caesar, oudheidkundige en biograaf. Het was zonder twijfel een verwijzing naar het biografische woordenboek dat Schotel intussen leidde.

72 UBL, BPL 1930, J.F. van Hoogstraten aan Schotel, 7-2-1859 en B. ter Haar aan Schotel, 21-3-1859.

73 G.D.J. Schotel, *De Burg van Leyden. Feestgave aan de HH. Studenten der Leydsche Hoogeschool* (Leyden 1865).

74 G.D.J. Schotel, *Een standbeeld voor Pieter Adriaansz. van de Werff?* (Leiden 1873).

75 Ton van Kalmthout, 'Een problematisch erfgoed. Negentiende-eeuwse visies op de rederijkerij', *De Negentiende Eeuw* 23 (1999) 177-201.

76 UBL, LTK 1524, J.J.L. ten Kate aan Schotel, 13-4-1873.

77 UBL, LTK 1524, W.H.D. Suringar aan Schotel, 30-4-1876.

Want met een project in het bijzonder kwam Schotel zeer dicht in de buurt van de vernieuwingen die de Leidse filologie in de laatste vier decennia van de negentiende eeuw moderniseerden: het collectief geproduceerde *Biografisch woordenboek van Nederland*. Nadat Karel van Harderwijk in 1860 gestorven was, die de plaats van initiatiefnemer Van der Aa een drietal jaren had ingenomen,⁷⁸ nam Schotel de leiding over dat woordenboekproject, en bracht hij het tot voltooiing. Althans in dat opzicht lijkt hij succesvoller dan een ander grote filologische onderneming in Leiden uit diezelfde jaren: hoogleraar Matthias de Vries zette daar een lexicografische school op, met eigen informatiemiddelen en vele medewerkers, die arbeidden aan het *Middelnederlandsch Woordenboek* en het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. Hún werk zou evenwel nog decennia vragen. Schotel leek daarentegen met resultaat een belangrijke overgang te maken, een overgang die al sinds de beginjaren van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde in Leiden in het vooruitzicht werd gesteld,⁷⁹ de overgang namelijk van het zuiver verzamelen van bronmateriaal en het verspreiden ervan in briefwisseling, edities en bibliografieën, naar een collectieve geleerde onderneming waarin gegevensbestanden leidden tot omvattende kennisproducten.

Schotel leek dus zijn literair-historistische productie vol te houden en mee te kunnen in een academisch redactieproject, toch raakte hij stilaan uit de tijd. Hij was intussen al in de zestig en ook het woordenboekproject verliep niet zoals het moest. Het netwerk van lokale geleerden dat hem informatie geleverd had voor het woordenboek stierf uit, lezers werden openlijk ontevreden, hij werkte steeds vaker alleen en hij keek uit naar het einde van de taak.⁸⁰ Van jongere filologen kreeg hij kritiek op de kwaliteit van zijn biografische werk te lezen, bijvoorbeeld van J.G. de Hoop Scheffer, leeftijdsgenoot en mede-Vereenigingslid van Tideman, die in een proef van het woordenboek te weinig zorg en te grote fouten had gezien om zijn ergernis volledig te kunnen verbloemen.⁸¹ Voor een ander encyclopedisch project, een biografisch woordenboek van Nederlandse muzikanten, stelde de Amsterdamse arts en dichter J.P. Heije hem zelfs ronduit voor om zelfstandig te werken en enkel per post, via Amsterdams universiteitsbibliothecaris H.C. Rogge. Heije's instructie was om aan 'elk' Toon Kunstenaar enz. een afzonderlyk (los) blad te wijden, dat dan later alphabetisch-chronologisch kan worden gerangschikt'.⁸² Het werk werd voor Schotel in tijden van academische disciplinevorming steeds eenzamer.

De vereenzaming van de hobbyist-filoloog werd Schotel te veel in 1877, toen het *Biografisch woordenboek* voltooid was. Hij verkocht al zijn boeken, aante-

78 'zijn redacteurschap [is] nagenoeg in de vergetelheid geraakt': Van der Veldt, 'Vermaarde én gewone mannen verzameld', 59.

79 Honings, *Geleerdheids zetel, Hollands roem!*, 30-31.

80 Van der Veldt, 'Vermaarde én gewone mannen verzameld', 59-60.

81 De Hoop Scheffer verwees ook naar gelijkaardige bevindingen van corrector Wopke Eekhoff, stadsarchivaris van Leeuwarden. UBL, LTK 1524, De Hoop Scheffer aan Schotel, 4-8-1865.

82 UBL, LTK 1524, J.P. Heije aan Schotel, 2-4-1869.

keningen en voorwerpen, zijn vrouw stierf, hij verhuisde terug naar Dordrecht en later naar Oegstgeest. Van Leiden miste hij niet de academische vakken, enkel de boeken en de conversatie: de bibliotheek van de universiteit, het gezelschap en de kachel van Rogge.⁸³ Zijn plaats net buiten de academie werd zo nogmaals duidelijk. Hij bleef evenwel vragen om historische informatie krijgen, terwijl hij ook zelf probeerde zijn informatiestromen levend te houden. 'Overigens blijf ik, zoo veel ik kan', verzekerde hij Beets, intussen wél hoogleraar in Utrecht, 'op de hoogte van myn tyd.'⁸⁴ Beets zelf gaf inlichtingen die hij van Schotel gekregen had over Anna Roemers een plaats in een opstel en in 1881 ook in zijn prestigieuze editie van haar dichtwerken.⁸⁵ Schotels tevredenheid daarover verbeeldde hij bijzonder: 'Waarlyk, indien de geesten, zoo veel belang stellen in het aardsche gelyk sommige spiritualisten willen, dan mag Anna U, hetzy in een gezicht,⁸⁶ hetzy in een droom, wel komen danken.'⁸⁷ Gelijkaardige spookachtigheid omgaf de vraag van Rogge die hem nog in 1888 bereikte. Die was in Amsterdam als privaattoecent iets nauwer in contact met de academische disciplinevorming; hij gaf er een college 'in de encyclopedie en methodologie der geschiedenis (een college dat, zoover ik weet, nog nooit aan een onzer universiteiten is gegeven)'.⁸⁸ Schotel kon hem van dienst zijn met inlichtingen over de legende van de Vliegende Hollander, die hij in een kinderboek tegengekomen was. Hij was op zoek gegaan naar de historische waarheid over die legende rond Pieter van Halen en

Dadelyk dacht ik aan u. Gy hebt in uw leven zooveel gesnuffeld en gelezen, dat, zoo iemand, gy weten kunt, of er een P. v. Halen heeft bestaan, van wien zulk een byzonderheid geboekt staat. Aan de hand van [het tijdschrift – JR] de Navorscher en andere wegwijzers heb ik nagegaan wat er al zoo over de legende geschreven is, maar dat heeft my niet wyzer gemaakt. Licht my eens in, zoo gy kunt.⁸⁹

Nog steeds genoot Schotel dus de reputatie raadpleegbaar te zijn, zoals hij dat bij de achttiende-eeuwse verzamelaars zelf gewaardeerd had.

Die reputatie van filologische vraagbaak bleef tot het einde overeind. Nog in 1887 zat François HaverSchmidt met vragen over 'den onduitschen naam François' en richtte hij zich tot Schotel, gesterkt door de bewering in *Eigen haard* 'dat de toen weldra tachtigjarige Dr. Schotel "zich altijd vriendelijk en hulpvaardig betoonde van elk, die zijn hulp en voorlichting verlangde."' Het moet Schotel geplezierd hebben, want dat was precies wat de predikant bij de

83 UBL, LTK 1646, Schotel aan Rogge, 17-8-1879.

84 UBL, LTK Beets A 1, 8, Schotel aan Beets, 23-5-1881. Ook anderen vroeg hij expliciet om letterkundig nieuws: UBL, LTK 1869, Schotel aan Sepp, 19-8-1888.

85 UBL, LTK Beets E 13:1, fol. 147/3, Schotel aan Beets, 16-9-1879 en LTK 1524, Beets aan Schotel, 5-9-1879.

86 zoals in een visioen: *WNT*, 'gezicht', 4b.

87 UBL, LTK Beets A 1, 8, Schotel aan Beets, 23-5-1881.

88 UBL, BPL 1930, Rogge aan Schotel, 3-1-1887.

89 UBL, BPL 1930, Rogge aan Schotel, 18-8-1888.

antiquaren Van Alkemade en Van der Schelling al in 1833 had bewonderd, zozeer dat hij hen als types voor hun achttiende eeuw zag:

Alkemade en van der Schelling leefden in een tijdvak even rijk in geschied- en oudheidkundigen als het vorige in dichters en schilders geweest was. (...) Allen knoopten zij betrekkingen aan met onze beide letterkundigen, die hun gaarne bouwstoffen uit hunnen voorraad mededeelden, en die voorraad was niet gering.⁹⁰

Schotel had in zijn werk bijgedragen aan de vestiging van een historisch onderbouwde nationale Nederlandse identiteit, met Hollands Gouden Eeuw, maar in de marge daarvan vestigde hij ook de achttiende eeuw als de eeuw van de antiquarische verzamelaars en vraagbakens, die hij in de daad ook onderhield. Tot hij in 1889 opnieuw naar het academische Leiden trok, om er bij zijn jongste zoon in te wonen en drie jaar later te sterven.

Het veranderende beeld van de achttiende-eeuwse filologie

Uit de brieven van Gilles Dionysius Schotel valt vooreerst op te maken dat de achttiende-eeuwse kinderpoëzie van Hieronymus van Alphen doordrong tot in de negentiende-eeuwse geleerdcorrespondentie. De perzik uit Van Alphens gelijknamige gedicht is de beloning die een jongen krijgt '[o]m dat ik vlijtig leer'. Die smaakt vooral naar meer: belangrijker dan de vrucht is immers het affectieve gevolg dat de beloning voor studievlijt te weeg brengt. De jongen is dan ook 'vergenoegd en blij'. De affectieve opbrengst van de studie maakt inderdaad ook de moraal van het gedicht uit:

De vrolijkheid past aan de jeugd
Die leerzaam zig betoont.
De naarstigheid, die kinderdeugd,
Wordt altoos wel beloond.⁹¹

Schotel kende zonder twijfel de genoegens van de studie, ook nog lang na zijn jeugd. Als tastbare bevestigingen daarvan noemde hij meer dan eens een brief van een medegeleerde. Persoonlijke correspondentie was voor hem inderdaad meer een perzik dan een vermelding in andermans voorwoord, meer dan een lidmaatschap van een instituut, meer dan een hoge leeftijd (ook al werd die, volgens Rogge, door 'de studie in het algemeen en de letterkundige in het bijzonder' bevorderd),⁹² meer ook dan de leerstoel die altijd was uitgebleven.

Schotels briefwisseling was enerzijds belangrijk, zoals voor zo vele negentiende-eeuwse geleerden, om kennis uit te wisselen en een netwerk te onder-

⁹⁰ Schotel, *Brief aan Vreede*, 20-21.

⁹¹ 'naarstigheid' wordt door Buijnsters verklaard als '(studie)ijver'. H. van Alphen, *Kleine gedigten voor kinderen*, ed. P.J. Buijnsters (Amsterdam 1998) 17 en 202.

⁹² UBL, BPL 1930, Rogge aan Schotel, 18-8-1888.

houden. Ook voor Schotel hoorde de persoonlijke kennisuitwisseling onlosmakelijk bij het leven van een antiquarisch snuffelaar. Zijn verzameling, zijn brieven en zijn hele leven als oudheidkenner zette Schotel daarbij onmiskenbaar literair-historistisch in, zo bijdragend aan de opbouw van een moderne Nederlandse nationale identiteit op basis van een eigen taal en geschiedenis. Zijn werk aan het *Biografisch woordenboek der Nederlanden* toont bovendien hoe hij aanvankelijk leek mee te draaien in de moderne disciplinevorming van de Nederlandse filologie. Door alle vernieuwingen heen wilde hij anderzijds, in zijn eigen woorden, een veelwetende vraagbaak zijn.

Zulk een twee-eenheid van een antiquarisch oudhedenverzameling en belangeloze briefwisseling noemde Schotel achttiende-eeuws. Uit die eeuw kwamen Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling, die hij in woorden huldigde en wier voorbeeld hij ook in zijn praktijk als verzamelaar, brieven-schrijver en historicus van de Nederlandse filologie hoog hield. Dat deed hij ondanks de openlijk geleverde bewijzen dat hij bekend was met de verdiensten van de Leidse filologie van die andere voor de Nederlandse nationale identiteit zo bepalende eeuw, de zeventiende, en met de centrale rol die briefwisseling daarin speelde. Nadat Schotel in de laatste decennia van zijn leven het contact met de filologische disciplinevorming van na 1860 verloren bleek te hebben, namen zijn critici die associatie met de achttiende eeuw onverminderd over. Na Schotels dood hielden anderen zo zijn achttiende-eeuwse begrip van het antiquarische verzamelen, brieven-schrijven en snuffelen levend.

Jan Rock (1980) is cultuurhistoricus en als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Eerder was hij docent aan de UvA-opleidingen Nederlands en Europese Studies en plaatsvervangend docent bij de opleiding Geschiedenis aan de KU Leuven-KULAK. In 2010 promoveerde hij aan de UvA op Papieren monumenten, een proefschrift over letterkundige tekstedities in de Nederlanden tussen 1591 en 1863.

Correspondentie-adres: Department Neerlandistiek, Universiteit van Amsterdam, Spui-straat 134, 1012 VB Amsterdam, j.a.t.rock@uva.nl.